

IVICA

-dogodilo se doista-

Noću od 5. na 6. prosinca godine 1954. pred svitanje blagdana sv. Nikole, dok je jugo potresalo krovove student druge godine filozofije Nikica bio je u svojoj podstanarskoj sobici u zagrebačkoj Petrinjskoj ulici br.46 s duhom svoga starijega brata Ivica, koji je bez traga nestao još prije devet godina. Te je noći bilo jako jugo, a kuća u kojoj je Nikica stanovao je četvrta po redu s lijeve strane kad se u Petrinjsku uđe iz Branimirove, i tu je vjetar puhao bez zapreka i snažnije, jer još nije bilo nebodera ni u Trnju, ni južnije od Save. Škripanje krovova i zavijanje vjetra u krošnjama duž susjedne Branimirove podsjećali su na nekadašnje, ne baš tako davne i zaboravljene noći kad su ovuda parale nebo bombarderske eskadrile i kad su danju i noću sirene zavijale. Sada su nebom hrlili oblaci, crni i tmasti, a njima je jugo pomagalo da tegle teret i da ga kao kišu, ili kao snijeg istresu negdje dalje. Iz tih oblaka huk vjetra je donosio nešto što je sličilo na zapomaganje, iz dubine crne noći zavijanje juga podsjećalo je na vapaje.

Te je noći Nikica sam u svojoj sobici bio do kasno udubljen u Aristotela, o čijem će poimanju transcendencije sutra popodne, na svoj imendan 6. prosinca referirati u Ćirilometodskoj ulici u Gornjem gradu u seminaru filozofije. On je vjerovao da je ona drevna rimska „aurora musis amica“ istinita samo kad su u pitanju pamćenje i učenje, ali ne kad su u pitanju i stvari iz pjesništva i filozofije, i zato je najviše filozofa i upoznao bdijući nad tekstovima noću, ponekada i do zore. Pjesnici su i filozofi oduvijek bili prijatelji noći, jer kad se okolina smiri, kada svijet utihne i kad se život slegne da otpočine, misli se najbolje. Tijelu je potrebno da se umori i da klone, da bi pustilo duh u poletu k onom što je s onu stranu svake zore. Zato je i Nikica s Aristotelom probdio noći, pa je i sad od 5. na 6. prosinca pred svoj imendan i pred referat u seminaru iz povijesti filozofije pribirao misli i dokučivao bivstvo svijeta i transcendenciju, koju se ne da dokučiti osjetilima, no za koju Aristotel jamči da postoji i da je prava istina. To transcendentno, ili hrvatski rečeno onostrano, sijevne ponekada ljudskom duhu, ali samo sijevne i za čas nestane, jer su ljudi svojom konstitucijom

prisiljeni robovati osjetilima. Bljesne kao munja u noći, koja je i sad Nikici kroz prozor njegove sobice rasplamsavala nebo puno vjetra i kiše.

U sobici je bilo malo namještaja, tek ono najnužnije: lijevo od ulaza je bila peć, koju Nikica u studentskoj oskudici nije ložio, nasuprot od nje je bio ormar, na sredini sobice je bio stolić s dvije stolice i malo podalje u ćošku uz prozor do Petrinjske krevet i uz njega na nahtkasnu u staklenom okviru slika jedne filmske glumice. Na nahtkasnu je bila i knjiga o velikom engleskom državniku Disraeliju, koju je Nikica, kao i druge memoarističke i publicističke knjige, gutao u predasima od filozofije, ponijet imenima iz svjetske povijesti i državotvorne ideje. Iz publicistike je Nikica naučio, možda baš od Disraelija, da kriterije pravde i morala i sudbinu naroda kad se ta sudbina prekraja određuju oni koji u ratu pobijede i kad su redovito kao po pravilu i čvrstom nepisanom zakonu pobjednici humanisti, dok su zločinci i lopovi oni koji su rat izgubili...

Cijelo vrijeme te noći Nikica je osjećao da nije sam u svojoj sobici. Osjećao je to, iako u sobici nije bilo nikoga koga bi se moglo primijetiti naravnim načinom i osjetilima. Nikica nije znao tko je pokraj njega, jer nikoga nije vidio, nikoga čuo, ali je bio svjestan nečije prisutnosti i znao je da je netko uz njega dok studira transcendenciju i Aristotela. Od tog osjećaja nije ga mogla odvojiti ni Demokritova atomistička slika svijeta, koju je bio usvojio prije nego se upustio u Aristotela, ni marksistička indoktrinacija koju su mu nametali dok je još išao u gimnaziju ispod Velebita.

U času kad je knjiga o Disraeliju pala s nahtkasna, kao da ju netko gurnuo, munja je proparala oblake i otkrila krpicu neba, na kom je velika zvijezda rasipala svjetlost po vječnom miru iznad oblaka i nevera. Oko tri sada Nikica se pokrio u krevetu, pitajući se: nije li u temeljima ovog svijeta, u kom vladaju ljudska mjerila, drugačija i od ove svakidašnje različita zbilja, od koje nas dijeli gusti zastor, koji – kao i oblaci što su se te noći nadvili nad Petrinjskom, ne dozvoljava pogledu da se probije k njoj i da se digne do neba?

Munja je sijevnula, grom je tresnuo, nebo se otvorilo, a Nikicu je onaj netko koga je cijele noći osjećao, ali ga nije vidio, poveo kroz sumaglicu, koja se razrjeđivala k svjetlosti, koja je bila svjetlija od dnevne i stvarnija od stvarne, i kakvu Nikica nikada ranije nije vidio...

Oko pola šest Nikica se trgnuo od sna, i dok je bio na granici između sna i budnosti čuo je da su se vrata njegove sobice lagano zatvorila. Jugo je stalo i bio je mir, a blagi šum zimske kiše mrmorio je po krovovima.

Nikicu je od spavanja trgnuo san u kom mu se javio duh njegova brata Ivica, koji je, kao što već rekoh, nestao još prije devet godina, i o kom se znalo jedino to da su ga pod konac lipnja 1945., tek što je bio navršio dvadesetu s jednim mladićem približnih godina oružanom pratnjom proveli iz vojnoga zatvora na Novoj Vesi u zatvor na Savskoj cesti. Slučaj je htio da je to vidio Ivičin dalji rođak, zahvaljujući činjenici da je nova vlast u izaratnoj oskudici zatvorenike morala od zatvora do zatvora voditi pješice, pa su to mogli vidjeti i građani koji bi se na ulici zatekli. Od časa kad su se ogromna vrata zloglasnoga savskog zatvora zalupila za dvojicom mladića koji su jedva bili izišli iz djetinjstva, o Ivici se niša pouzdano nije čulo, i tek po onom što je njegov duh spomenute noći u prosincu 1954. prenio Nikici moglo bi se naslutiti da je, jedan, zaglavio u nekom partizanskom logoru u Srbiji kraj Kovina.

Daleko od Kovina pod Velebitom u Gospiću u kući u Kaniškoj ulici blizu bolnice skrhani bolom u vječnoj nedoumici ostali su Ivičini teta Matija i stric Ivan Polić (koji su bili teta i stric Ivičinoj majci, ali ih je i Ivica tako zvao) koji nisu imali djece te su Ivicu gotovo bili posvojili, te Ivičini roditelji, otac Milan i nepokretna majka Marija s pet godina od Ivica mlađom kćerkom Maricom i najmlađim sinom Nikicom, koji je bio devet godina mlađi od Ivica. Svi su oni znali da se u ratu ubija i da često stradaju i nevini, no rat je već bio prošao kad je Ivica nestalo, a znali su da je Ivica kao suza bio čist i nevin i da ga nije noć progutala, niti se izgubio u pustinji, nego se čiste savjesti prijavio partizanskoj vlasti čim je ona postala mjerodavna, čvrsto vjerujući u sve one poruke što su pristizale iz šume da će o svačijoj krivici i o nevinosti odlučivati slobodni narodni sudovi, koji ne će dozvoliti da stradaju nevini. Sve su to znali Ivičini, i zato su se uporno i neumorno nadali, dok im nade nije ispilo vrijeme, koje ih je i u grob odnijelo, a da o Ivici nikada ništa nisu doznali, ni za što je suđen, ni kako je nestao, ni gdje mu je grob...

Tek devet godina kasnije u svitanju svetog Nikole otkrio je Ivičin duh Nikici da su ga potkraj ljeta godine 1945. iz savskog zatvora u Zagrebu otpremili u logor u Gradište, i pri tom je snažni mentalni uskličnik opomenuo Nikicu da se ne radi o Gradiški!!!

Ivicu su kolege zvali Čibe, a on je kod kuće u Kaniškoj ulici u Gospiću živio do kraja ljeta godine 1943. Od djetinjstva se isticao bistrinom i bio je među najboljim učenicima u gospićkoj gimnaziji, koja je u ono vrijeme bila poznata po strogim kriterijima, pa su se njezini abiturijenti mogli bez prijamnoga ispita upisivati na sveučilište. Uz pomoć profesora Petra Martinca Ivica je do svoje petnaeste godine i do petoga razreda gimnazije perfektно ovladao francuskim jezikom, na kom se i dopisivao. Imao je i nesvakidašnji talenat za crtanje, dobro je igrao nogomet i volio je matematiku, kojom je zarađivao džeparac, podučavajući lošije đake. Jedino ga politika nije puno zanimala, pa su se u „ruskoj kuglani“ u njegovom dvorištu okupljali mladići bez obzira na nacionalnu pripadnost i razlike. Čak i u doba zaoštrenih predratnih trzavica kad su do eksplozije nabijene nacionalne suprotnosti razdijelile Gospić pravim međama i kad je sva ka nogometna utakmica na Trupinovcu u Žabici završavala ratom duž Žabičke ulice i razbijenim glavama na Čardaku, Ivicu i njegove kolege Miška, Ivu, Đuku, Vladu Rusa, Civu, Vlađu, Edu, Mišu, Vinka, Totu i Brolu nije zanimala politika i nisu ni slutili da će za koju godinu zbog politike od njih dvanaest čak osmorica izgubiti glavu u dobi dozreloga djetinjstva, i da im nitko ne će staviti ljiljan na grob ne bi li njim upio suze njihovih nevinih godina. I svi će poslije kriviti rat, kao da je rat kriv za zla koja ljudi čine kad im se pruži prilika. Ne rat, nego ljudi koji su zli! Ta i ovi su dječaci pregrmili rat, koji im se u pupoljku mladosti nametnuo, ali se nije doznalo, niti je itko mogao reći da je grupica gospićke djece činila zlo, ili da su bilo koga ubili. Za sve zlo koje su ti dječaci činili „kriva“ je bila jabuka bjelica babe Matije Asančaić, koja je sama živjela u staroj kućici do Ivičine i koja je u vrtu do Ivičina dvorišta imala jabuku bjelicu, koja je svake godine prva dozrijevala, pa se ovi dječaci zagrijani kuglanjem na Ivičinoj „ruskoj kuglani“ nisu mogli oteti napasti, dok je baba Matija bila zauzeta poslom, pa ih nije vidjela. „Krivi“ su bili i prozori na okolnim kućama koji se nisu mogli oduprijeti lopti kad bi ju opalio Ivica, ili Ive Maras, ili Vlade Alar, koga su zvali Rus, dok su igrali nogomet u vrtu, ili na cesti. Tu je loptu, pravu nogometnu, kojoj se onda šlah morao pumpati i koja se žnirala dječacima poklonio ugledni financijski nadglednik, gospodin Mirko Golubić iz susjedstva. I u ribu su ovi dječaci odlazili na rijeku Novčicu, koja proticala ispod njihovih vrtova i u kojoj su u ono vrijeme od većih riba dominirali pastrve i šarani, a od manjih najbrojniji su bili piori. Bilo je i obilje rakova, koje je nesmiljeno lovila osebujna baba pećarica, koja je jedina od Gospićanka javno

pušila. Uz Novčicu je bilo i raznovrsnih kamenih oblika i lijepa tratina pogodna za nogomet na Lukama, a nama malima stariji su branili dolaziti k rijeci, strašeći nas tvrdnjama da je u Novčici strašna neman Sirena. Na Cvjetnu nedjelju takmičili su se tko će u crkvu doći s većim i ljepšim pleterom od drena, u čem su prvenstvo uvijek odnosili Podoštranci. U predvečerje Ivandana bacali su preko kućnih krovova vjenčiće od ivančica, a o Božićnim blagdanima skupljali su novčiće, čestitajući po kućama. Najmanje što su pri tom mogli dobiti bila je dvadesetpetača, za koju se onda kod gospićkih piljara mogao kupiti nizac suhih smokava. Znali su ponekad izvoditi i vragolije s gospićkim redikulima, među kojima su bili najpopularniji: Jure Tanda, baba Šicka, Roža prcka, Iva šintar, Drajmali, Nikola tukac i did Dragica...

I tako su tekli dani i prolazile godine, dok rat nije prekinuo igre i Ivicu i mnoge njegove kolege odnio u grobove.

Kad je počeo rat u Gospiću su otprije razbuktane strasti potpirivane velikosrpskim idejama rezultirale krvoprolićem, komu sada nije samo teško, nego je i uzaludno odgonetnuti krivce.

Već dan, dva nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. prva je reagirala snažna četnička organizacija, koja je predvođena ravnateljem gospićke bolnice dr. Petrom Zecom pripremana za krvoproliće još ranije i koja je diljem Jugoslavije prije Drugog svjetskog rata bila poznata po krvoprolićima učinjenim nad nedužnim Hrvatima. U vremenu od godine 1932. do godine 1936. žrtve te četničke organizacije bili su: Milka Hodak, seljakinja iz Pazarišta, Marija Žarak iz Perušića, Jure Živković iz Pazarišta, Nikola Čačić, Iso Abramović, Karlo Rukavina, Jure Rukavina, Martin Butorac, Lovro Mlinković, Kata Hodak, 60-godišnja Luja Butorac, 60-godišnji katolički svećenik dr. Fran Binički (koji je kao partizanski zatvorenik zaražen pjegavim tifusom 1. svibnja 1945. podlegao u gospićkoj bolnici) Ivica Murković i njegov sin Nikola, Martin Došen, Nikola Matijević, Ante Vlanić, Mate Zalović i mnogi drugi iz Gospića i njegove okolice: Brušana, Rizvanuše, Ličkog Novog, Trnovca, Jadovnog, Debelog Brda, Bogdanića, Smiljana, Bužima, Žitnika, Rastoke, Klanca, Malog Polja, Perušića, Pazarišta, Lipa, i Žabice. Nikola Miškulin, zvani Plazalica iz Bužima pod mučenjima u tamnici je poludio, o čemu su pisale i ondašnje novine.* U vrijeme izbora 6. svibnja 1935. gospićki četnici su na početku Pazariške ulice u središtu Gospića učinili masakr i pod zaštitom žandarskih bajuneta ubili su 70-

godišnjega Josu Markovića iz Žitnika, kbr. 175 i 36-godišnjega Martina Starčevića iz Žitnika, kbr. 162 i teže i lakše su ranili žitelje iz Klanca. Peru Butorca, kbr. 299, Luku Butorca, kbr. 201, Josu Lulića i Juru Lulića, oba kbr. 71, Milu Milinkovića, kbr. 21, Nikolu Milinkovića, kbr. 19, Stipu Markovića, kbr.174, Ivana Šnarića, kbr. 328 i Ivana Župana, kbr. 134.***** Na pravoslavni Badnjak 6. siječnja 1936. četnici na Udbini su ubili mladoga Hrvata Iliju Žaju, koji čeka uskrsnuće u gospićkom katoličkom groblju u zajedničkoj grobnici s Josom Markovićem, Martinom Starčevićem i senjskim žrtvama. Četnik Ivan Pejnović Pejina iz Smiljana, zvani Balijan, koji je prešao na pravoslavlje i ime si promijenio u Jovo, nagovoren od četničkih glavešina dr. Petra Zeca i pravoslavnog prote u Smiljanu Matije Stijačića 9. travnja 1936. iz zasjede je ubio ondašnjega najpopularnijeg hrvatskoga pučkog političara, narodnog zastupnika Karla Brkljačića Kacana, dočekavši ga blizu njegove kuće u Trnovcu nedaleko od Gospića, kad se Kacan vraćao s polja. Također je gospićka četnička organizacija pod vodstvom dr. Petra Zeca organizirala 9. svibnja 1937. krvave događaje u Senju, u kojima su izgubili život mladi Gospićani: Katica Tonković, Nikola Bevandić, Marko Smolčić, Petar Frković, Tomo Nikšić, Franjo Jelača i Jakov Milinković, svi u dobi između 20 i 25 godina, i u kojima je bilo više djevojaka i mladića lakše i teže ranjenih, među kojima su Zlatko Vlahinić iz Gospića, Vlade Adžija iz Lipa i Branko Milinković iz Klanca cijeloga života ostali sakati. A nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. četnici su nedaleko od Gospića poklali nekoliko katoličkih obitelji i popalili im kuće, na što je uslijedila odmazda. Odmazda na odmazdu učinile su da se krv prolijevala u Gospiću i oko njega, te su kolone prodefilirale ovim gradom bez povratka.

Iako su Ivica i njegovi kolege bili dječaci s nepunih 16 godina nova vlast ih je godine 1941. radi obrane Gospića od pobunjenih odmetnika pokušala obući u vojničke odore, ali su se oni tomu oduprli i dalje su ostali školarci, koji su učenje i igre prilagodili ratnim uvjetima i nitko se od njih nije ogriješio ni u onim opasnim godinama. Dapače, u Ivičinoj grupi ni sada se nije gledalo na nacionalne razlike i kolege su i dalje ostali kolege, a prijatelji prijatelji, kao što su bili i ranije...

U lipnju 1943. završili su osmi razred gimnazije i položili strogu veliku maturu: Ivan Bićanić, Marija Bubaš, Vlado Dobrić Brole, Ivan Holjevac, Miloš Hrdlička, Lidija Kecskemety, Ljubica Kekić, Nada Mažar, Adam Milinković Edo, Marija

Milković, Vladimir Milković Vlača, Kata Pavelić, Božica Pavičić, Franjo Pavičić Francek, Jelka Pavičić, Kata Pavletić, Sanja Radovinović, Nada Rogić, Anka Rudelić, Katarina Rukavina, Mate Rukavina, Petar Stilinović, Anka Šikić, Ivan Štefanović Civa i Ana Zubčić. Dečki su znali da će nakon ljetnih praznika morati u vojnu akademiju, ili k partizanima u šumu, iako bi, da se njih pitalo, svi oni najradije ostali sa svojim djevojkama u Gospiću. A ljeto je godine 1943. bilo žarko i gospićka je mladost provodila dane uz rijeku Novčicu, kupajući i vozaajući se u „Anuški“ Mile Adžije. Brod, Živila, Demokratsko, Venecija, Ploče, Ivančica, Sokol, Hrvat, Tomislav i osobito Monte Karlo – popularna gospićka kupališta na bistroj tekućoj rijeci Novčici, kojima je omladina dala ta imena, bila su krcata kupačima, vitkim djevojkama i zgodnim mladićima, koji su se kad bi avijoni naletjeli lako sklanjali u šumi uz Novčicu i u obližnjim šikarama. I makar je opasnost kontinuirano trajala i premda su ljudi svakodnevno gubili glave, mladost je po mladenački bila vesela i razigrana, te je u večernjim satima i korzo bilo krcato, i tek za razliku od onog prije rata, sada se i korzo pomaklo iz središta grada u Kanišku ulicu od hotela „Europe“ do birtije „Šangaja“. I nogomet su igrali, ali ne na Trupinovcu u Žabici, nego na Logorištu, na kom je prije bio vojnički „egzercir“, a sad su po njemu Ćićo, Generalić, Jurak, Masarini, Tašo i drugi ganjali loptu i veselili publiku majstorijama koje su izvodili loptom vještije, nego što to čine današnji. Osobito je u nogometu veseljačina bio domobranski narednik Masarini, koji je vojničkim pozivom došao u Gospić iz Senja, i ostao u njemu zauvijek. U žustroj igri on je loptu neuobičajeno udarao stražnjim dijelovima svoga tijela i u gledatelja izazivao salve smijeha...

I tako su uz eksplozije bomba iz zraka i uz zvižduke metaka i granata u Gospiću prolazili dani i tekle godine, u kojima je sve nekako bilo u vrijeme, i žarka ljeta, i oštre zime, i rascvjetana proljeća i do obilja rodne jeseni, kao da je Bog htio pomoći ljudima, koji su prihvatili rat kao nužno zlo, u kom se prisebnost nije gubila, pa se i uobičajene blagdane slavilo i na zborove se u okolicu Gospića odlazilo, osobito u Lički Novi na svetoga Antu. I ženili su se ljudi, i kao i u miru priređivali su plesove i zabave. Samo su Talijani, čim su došli ogradili Gospić neprohodnom bodljikavom žicom i omeđili ga blokadama, na kojima je velikim slovima pisalo „Posto di blocco“, i učvrstili ga velikim betonskim bunkerima, čiji su ostaci potrajali i godinama nakon rata. Talijani su nedjeljom i blagdanom na bogoslužje crkvu u gospićkom središtu dolazili pod punom ratnom spremom, Gospićanima su razdragano nudili romantične serenade s gitarama, tražeći za

uzvrat mlade Gospićanke, i tako su gotovo svakodnevno izazivali sukobe. Za razliku od discipliniranih njemačkih vojnika, s kojima domaći hrvatski vojnici u Gospiću nikad nisu imali sukoba, s Talijanima su se vječno parničili, te smo i mi djeca vjerovali odraslima da će Talijani nakon rata morati i Gospić i Hrvatsku napustiti. Ponekad su sukobi domaćih ustaša u Gospiću s Talijanima bili toliko žestoki, da su ih rješavali i prijevremeni vojni sudovi. Od gospićkih Talijana, zapravo nitko nije imao ni velike štete, ni velike koristi, pa čak ni partizani. Talijansko topništvo i kod nas je djece izazivalo smijeh, jer kad se odlučivalo tući po partizanima, mlatili su uvijek po istom mjestu u kamenje usred Velebita, u čemu im je, nažalost, izdašno pomagala i naša domaća domobranska bitnica. A kad je ono jedne noći početkom godine 1942. gorila Žabica, dok ustaše, domobrani i Nijemci u vojarni izvan talijanske blokade u Kaniškoj ulici nisu ni mrknuli, uplašeni Talijani su vjerovali da su stigli partizani, pa su sve svoje iz svih bunkera oko Gospića i sa svih blokada evakuirali u središte grada, spremni da sa svojim teškim naoružanjem i tenkovima napuste Gospić i udalje se što dalje od njega. Jedino smo mi djeca znali od Talijana ušicariti keksa i bombona, kojih se onda nije više moglo kupiti ni u obližnjemu Dašinom dućanu kod Križa, ni u slastičarni gospodina Poglajena. Znali smo im ukrasti i metaka, u kojima su bila šuplja žuta zrnca baruta, idealna za dječije vragolije, ili smo od njih za sitne usluge dobivali lira, kojima smo kupovali alvu i krempite u slastičarnama Sabrije i gospodina Rutera. Toma Pavelić – Braco, njegov mlađi brat Ante, koga smo zvali Pave, Martin Vuković, Šime Špelić, Gajo i njegov mlađi brat Braco, Biko, Ante Golub, Vid Župan, Zvone Herman, Mate Bićin, Nikica, Vlade Tepavac, Braco i Emil Johman i popov sinovac Pera Fajdetić, dječaci u dobi između osam i dvanaest godina imali su posebnu taktiku za svladavanje talijanskih srdaca i od Talijana su često postizali što su htjeli, pa su češće vraćali i kod Sabrije i kod Rutera. Zato smo se mi maleni, kad bi u Gospić dolazili novi Talijani, Bogu molili da ne dozvoli da svi stanu u vojarnu, nego da ih rasporede i po našim kućama, i onda bismo se hvalili u čijoj je kući više Talijana. Peh bi među nama imao onaj kod koga bi smjestili njemačke vojnike, koji nisu bili poput Talijani mekog srca i darežljivi. Od sve te djece u našoj Kaniškoj ulici najviše je „ratne sreće“ imao Nikica u čije je dvorište početkom godine 1943. stigla talijanska kuhinja sa 16 kotlova i sa sirevima poput točkova teretnoga auta. I mi smo, kao i druga djeca, oponašali odrasle, pa smo kao i oni ratovali, a glavni su nam „neprijatelji“ bili susjedi iz „Drvenog Beča“, koje je u bitke protiv nas predvodio od svih nas

nešto stariji Mate Miš. Naše najubitačnije oružje bio je „bacač“ napravljen od špage, koji je mogao nekoliko stotina metara baciti kamen. Jednog dana kad je naša kaniška satnija svojim „bacačima“ napala „Drveni Beč“ jedan je kamen pogodio starog strica Stipu Alara dok je nešto radio u svom dvorištu, pa kad je on sa željeznim rogljama pojurio na bojište, nestalo je naše satnije i na vrtovima oko naših kuća danima je vladao mir. Godine 1944. i 1945. prije partizana gospićka su djeca doživljavala raj, jer je u obilju bilo municije, a škola se zbog opasnosti od bombardiranja iz zraka održavala u večernjim satima i često su ju prekidale sirene. Bog zna koliko smo puta u hodniku škole u zgradi u kojoj je prije bila šumarska direkcija u Bedekovićevoj ulici, da bismo se razbježali kućama, odglumili zavijanje sirene i koliko smo puta prestrašili naše profesore: Kargačina, Javora, Njukicu, Polačevku i druge, uvjerivši ih da dolaze avioni. Neki od nas su i ministrirali u crkvi vlč. gospodinu Kukalju, Kargačinu, Fajdetiću, Mašiću u liturgiji, koja je za razliku od današnje, bila kompliciranija i ministranti su trebali dosta učiti, da bi se pripremili za crkvene obrede na pojedinim blagdanima. Najsimpatičniji i najpopularniji među gospićkim popovima bio je vlč. Petar Butković Peđo, koga smo mi zvali Pećo, koji je zahvaljujući Jakovu Blaževiću s kojim je išao u gimnaziju, dospio u Gospić iz partizanskog zarobljeništva. Budaći da je bio visok, pa za njega nije bilo svećeničkog odijela, dali su mu svečanu odoru hrvatskog časnika i zadužili su ga da svakodnevno obavlja sprovode poginulih ustaša i domobrana. Bilo je dana kad je tih sprovoda bilo nekoliko, a svi su išli od bolničke mrtvačnice u Kaniškoj ulici vis-a-vis vojarne, pa Kaniškom ulicom do katoličkog groblja sv. Marije Magdelene, u dužini od kilometar i pol. Na čelu sprovoda je svirala dobro uvježbana gospićka vatrogasna limena glazba, zvali smo ju „pleh glazba“, dok su uz „totnvaĝn“ čvrstim korakom koraćali hrvatski vojnici s kacigama i s bajunetama na puškama. Nakon molitve popa Peće vojnici su nad grobom pucali svečanu salvu i potom su se sudionici sprovoda vraćali kući, ne znajući što ih čeka te noći i slijedećih dana...

Kad je u rujnu 1943. počela jenjavati ljetna pripeka krenula je iz Gospića u Zagreb ustaška kolona, koja je u ratnim godinama jedina, osim zrakoplova: jedne „avije“ i jednoga „poteza“, povezivala Gospić s drugim krajevima. Put je vodio preko Karlobaga, Senja, Plasa, pa kroz Ogulin i Karlovac do Zagreba, a u toj koloni među putnicima i vojnicima bili su i abiturijenti gospićke gimnazije iz godine 1943., koje je ratni zakon pozvao u vojnu akademiju na vojno

školovanje. Ovi se mladići nisu toliko bojali rata i vojničke službe, koliko im je bilo žao zbog rastanka s prijateljima i zbog odlaska iz Gospića, u kom je uskoro počeo rat suroviji, nego što je bio ranije.

Već u listopadu svakodnevno su, čak i noću, Kaniškom ulicom odzvanjale detonacije topovskih granata, koje su partizani slali s Ostrvice i od kojih je jedna 10. listopada 1943. pred zapovjedništvom grada Gospića na početku Kaniške ulice ubila njemačkoga kapetana i domobranskog pukovnika Mirka Zgagu zapovjednika grada Gospića. Uskoro su počela i teška bombardiranja Gospića iz zraka, koja su do kraja rata razorila grad i poubijala veliki broj njegovih žitelja. Onaj Čardak na raskršću ulica Žabičke, Jasikovačke i Bilajske, na kom su prije rata nakon nogometnih utakmica na Trupinovcu u međunacionalnim sukobima pucale glave jednog dana godine 1944. engleske su ulančene bombe pretvorile u zgarište, a u veljači godine 1945. jedanaest je teških engleskih zrakoplova istreslo svoj ubitačni teret na popularnu gospićku placu, i to petkom oko podne kad se na njoj zbog uobičajenog tjednog sajma, mi bismo rekli „radi petka“, okupilo mnoštvo svijeta, pa su nakon bombardiranja široki platoi u bolničku mrtvačnicu odvozili komade ljudskog mesa. Surovo je bilo i kad su Angloamerikanci zrakoplovima rasuli po Gospiću tempirane bombe, koje su pucale danima nakon bombardiranja. One od tih bomba kojima su ustanovili mjesto opkopari su predvođeni Dragom Ivšićem demontirali i izvlačili na ulicu, pa je Gospić potkraj rata bio pun željeza. Na one male partizanske avione, koje smo zvali „poštari“, „cestari“, „kukuruzari“ i raznim drugim više podrugljivim, nego ozbiljnim imenima, a koji su po dva, tri u posljednje dvije ratne godine već zorom svakog dana dolazili nad Gospić s one strane Velebita od mora i mitraljirali, ali im bombe nisu bile teže od 50 kilograma, gotovo se nitko u Gospiću nije ni osvrtao, jer bi inače život bio nemoguć.

Abiturijenti koji su iz Gospića otišli pred te njegove najteže dane učili su u Zagrebu vojničku vještinu, za koju su i sami pretpostavljali da im ne će trebati. Ivica je i tu bio među boljima i primjenom trigonometrijskih proračuna unaprijedio je nišansku napravu na minobacaču i zato je od zapovjedništva akademije bio nagrađen s nekoliko dana odmora. Najveći broj tih akademaca u zagrebačkoj Runjaninovoj ulici kod Botaničkoga vrta želio je da im se školovanje otegne, jer su znali da će nakon akademije morati na bojište gdje se gine, a u duši su bili idealisti i nije im bilo do ubijanja, nego su nestrpljivo čekali mir da

upišu fakultete i nastave studij za koji su se bili opredijelili još u gimnaziji. Ivica je kanio studirati medicinu, možda i zbog tragedije u obitelji, u kojoj mu je mama početkom godine 1941. obolila od specifičnog oblika reumatoidnog poliartritisa, koji je brzo prelazio u kronični i učinio ju nepokretnom u dobi od nepunih 36 godina.

Nakon akademije ovi su mladići unaprijeđeni u početni časnički čin zastavnika i upućeni su na bojište, a Ivica je iskoristio mogućnost da kao odličan akademik upiše sveučilište i da iz Zagreba ne odlazi nikuda. Budući da se medicina mogla studirati jedino redovito, on je u jesen 1944. upisao izvanredni studij prava. A kad je nakon akademije bio nekoliko dana na odmoru u Gospiću pričao je svojim da mu se na bojište ne ide, ne samo zbog straha za sebe, nego i zato da bi na bojištu morao pucati, pa bi na drugoj strani mogao ubiti nekoga tko mu ništa nije učinio, niti je s njim imao bilo kakve veze. Službovao je na mjestu šefa vojnog skladišta za strjeljivo Poglavnikova tjelesnog zdruga u Maksimiru, a u paketiću koji je početkom godine 1945. po jednom svom podređenom poslao u Gospić svojim u rupici špule od konca proturio je ceduljicu u kojoj je pisao da će rat uskoro završiti i da će on doći kući, budući da se ne osjeća krivim i da ne kani nakon rata bježati. Dodao je i da će nakon rata prekinuti započeti studij prava i da će upisati medicinu i kad ju završi da će, možda, moći i mami pomoći. Ni slutio nije, jer nije imao razloga, da je to posljednja pošiljka koja je njegovima u Gospić stigla od njega.

Neodgovorni pojedinci koji su se pod firmom hrvatstva bili dočepali policijske vlasti učinili su početkom godine 1945. u Gospiću zločin, koji su nevini Gospićani već nakon nekoliko mjeseci krvavo otkupljivali kad je u Gospić stigla „sloboda“ i mir, i kad su krivci za taj zločin već bili pobjegli. Partizanski „narodni sudovi diktature proleterijata“, za koje se službeno držalo da su pravedni nakon rata su u smrt poslali nekoliko tisuća nevinih Hrvata i Gospićanima su se zauvijek u sjećanje usjekli tužitelji Marko Vujnović iz Divosela i Ivo Volarić iz Raba, kao i suci Maksim Dragosavac i Vaso Vujnović i glavni svjedok optužbe izdajni Hrvat Josip Devčić, koji je imao sjajan odgovarajući pedigree, jer je u Gospiću u monarhističkoj Jugoslaviji bio žandar, a za vrijeme NDH ustaški oružnik. Inače, mir je u Gospić došao gotovo neočekivano, kad mu se od nas Gospićana rijetko tko nadao. Što se tiče oružanih snaga smjena se kao po dogovoru dogodila, i dok smo se 4. travnja 1945. probudili još u ratu s

domobranima i ustašama, predvečerje je označilo da je počeo mir i prva noć s partizanima.

Ivica je vjerovao da će nakon formalnosti i eventualnog nadoslужenja vojnog roka već u jesen moći upisati medicinu i posvetiti se studiju koji je želio. Smiren u toj vjeri on je već nekoliko dana nakon što su partizani ušli u Zagreb nadležnoj vojnoj komandi predao svoju vojničku odoru i oružje i mjesec dana kao civil kretao se Zagrebom. Jednom je u gradu sreo i gospodina Marušića, suca koji je prije rata bio komunistički orijentiran i za NOB-u je radio ilegalno, a prvu ratnu godinu je sa suprugom i sa sinovima Zdravkom i Brankom živio u lvičinom susjedstvu zaposlen kao sudac u Gospiću. Prilikom spomenutog susreta on je Ivicu nagovarao da se skloni i da dođe stanovati kod njega, kako bi mu pomogao, ako mu zatreba, barem u prvim danima dok se nova vlast ne stabilizira i dok se ne oblikuju zakoni i učvrsti pravo, ali je Ivica uvjeren da je nevin to odbio. „Nevin si, znam, rekao mu je sudac Marušić, i zato bih ti i htio pomoći, a vjerujem da i sam znaš da u ovakvim prijelomnim situacijama stradavaju i nevini!“ Na ova uvjeravanja gospodina Marušića Ivica je uporno tvrdio da je nevin i da se ne boji, a pri tom je spominjao i poruke za koje je govorio da su dolazile od partizanskoga vrha, a koje su javljale da će o sudbini svakoga nakon rata odlučivati pravični narodni sudovi, kojima će krucijalni zadatak biti da vode računa da ne nastradaju nevini. „Znam, tvrdio je gospodin Marušić, da su, usprkos tim i takvim porukama, već do sada stradavali i nevini i zar do tebe nisu doprle i vijesti da je na obje ratne strane proliveno dosta krvi, usprkos načelnim opredjeljenjima jednih i drugih?!“ Usprkos tim uvjeravanjima gospodina suca Marušića, Ivica je u svojoj sigurnosti bivao sve uporniji, a ta njegova upornost proizlazila je iz njegove mirne savjesti, koju nisu mogle smesti nikakve vijesti ni poruke. „Zašto bi mi sudili i zašto bih stradao?- mislio je Ivica kad se rastao s gospodinom Marušićem, kad gledajući s ljudskog stajališta nisam ništa učinio čemu bi se trebalo suditi? Znam za zla koja spominje gospodin Marušić i vjerujem da je dio istine i u onom o čemu je javljala naša promidžba, ali bila su to druga vremena u kojima se pravo nije zasnivalo na pravdi, nego na sili jačega. Ta i Amerikanci su bombardirali Dresden kad se već znalo da je Njemačka izgubila rat, i premda su znali da u tom njemačkom gradu nije bilo vojnih ciljeva izmasakrirali su u njemu nekoliko stotina tisuća žitelja. No to je bio rat komu je bilo svojstveno da se sukobljeni ne birajući sredstva iscrpljuju do krajnjih granica, ali rat je prošao, uvjeravao je samog sebe Ivica, i

više ne mogu vrijediti ratni zakoni i mjerila. U miru vlada druga logika i sudi se po zakonima, koji se trebaju temeljiti na načelu pravednosti, jer bi se u suprotnom ljudsko društvo pretvorilo u krdo razbojnika...!”

Naivno srce nepokvarene mladosti teško je uplašiti zlom čak i kad je očito da ga ljudi čine, pa tako ni Ivica nije u svom mozgu mogao povezati da bi mu bilo tko mogao učiniti zlo i da bi mogao stradati. Jer zašto bi se bojao, kad u cijelo vrijeme rata nikom zla nije učinio, čak nikoga ni uvrijedio. Osim toga, da se krivim osjećao i da se bojao, i on bi s drugima pobjegao. Dobričina po svojoj naravi i od djetinjstva odgojen u katoličkoj vjeri držao je da su i drugi ljudi kao i on, i nije se bojao da će sad u miru stradati.

Jednog toplog ljetnog dana početkom lipnja godine 1945. službeni je oglas s potpisom partizanskog zapovjednika Večeslava Holjevca pozvao da se mjerodavnom organu „narodne vlasti“ u Zagrebu jave određena godišta, i među njima i Ivičino godište 1925. Ivica se na taj poziv odazvao i na polasku je rođake Mažurane kod kojih je u Maksimiru stanovao uvjeravao da se sigurno radi o pozivu za vojsku. To je, međutim, bilo njegovo posljednje viđenje s njima, koji su ga nakon toga uzalud tražili, kao da je u zemlju propao.

U Gospiću su Ivičini brojili dane, duge kao godine i čekali od Ivice vijesti, koje nisu stizale. I dok su drugi članovi obitelji kako-tako, jedna teta Matija nije mogla nikako. Zbog bolesti Ivičine mame svi su kućni poslovi šesteročlane obitelji na nju pali i svaki je dan kao crv radila, a noću je plakala i do zore molila, ne bi li tako zahvatom u onostrano na temelju vlastite žrtve i svoga negiranja izbavila od zle sudbine svog mezimca u koga je bila savila sve svoje horizonte. Njezina ljubav i njezina slutnja bile su jače od svih propaganda politike i revolucije, i u toj borbi jedva je izdržala dvije godine, te je potrošivši i posljednji atom snage u dobi od 64 godine umrla od „staračke bolesti“ na blagdan svetog Ilije 20. srpnja 1945. godine. Liječnici su rekli da je umrla od potpune iscrpljenosti i gubitka smisla i volje za život. Odnijela je Bogu tugu i svoje nade i one duge neusnule noći i neprestane molitve i vapaje, čiji se smisao sigurno nije rastočio u atome!

Za Ivičinu mamu liječnici su ujesen 1945. ustanovili da joj je bolest neizlječiva, jer da je kao bolest već bila prošla, a oduzetost tijela joj je ostala kao posljedica. Ona je mogla micati samo glavom i ničim više, i oduzeta je u krevetu provela još

24 godine. Ivicu je u dnu srca zapretala i pred njom se nije spominjalo njegovo ime, te se o njemu šutjelo, svi su se ponašali kao da je živ, ali da se živjeti moralo odvojeno, ili kao da ga nije ni bilo, kao da se nije bio ni rodio. Pokojnim ga nikada nitko nije nazvao...

Ljeti godine 1945. u Gospić je došao gospodin Bogdan Ljiljak, bivši jugoslavenski oficir koji je u okršaju s Nijemcima u travnju 1941. bio zarobljen i do kraja rata proveo je u Njemačkoj kao zarobljenik. Njegovu su majku, staru gospođu Rodinku i sestru Milkicu oni spomenuti izdajni Hrvati potkraj rata u Gospiću ubili, i on je nakon rata došao prodati dvije kuće u Kaniškoj ulici u Ivičinom susjedstvu i razočaran se zauvijek oprostiti s Gospićem, u kom je odrastao, da bi nastavio živjeti u Beogradu. Ivičini su bili u dobrim susjedskim odnosima s Rodinkom, pa je i gospodin Bogdan sada dolazio k njima i kad je krenuo iz Gospića stari Ivičin stric Ivan ga je zamolio da kao osoba od većeg ugleda pokuša doznati što se s Ivicom dogodilo u savskom zatvoru u Zagrebu ili nakon njega. I doista mjesec, dva kasnije gospodin Bogdan je javio stricu Ivanu da je zaobilaznim vezama doznao da je Ivica Bićanić iz savskog zatvora u Zagrebu otpremljen u logor u Srbiju kod Kovina, i to je bila posljednja vijest o Ivici.

Za čudo Ivica se samo sestri Marici u snima javljao i gotovo je nevjerojatno da ostali članovi obitelji, ni teta Matija, ni stric Ivan, ni tata, ni mama, ni Nikica, koji su ga puno voljeli nisu o njemu sanjali. A Marica ga je dva put u snu vidjela i u oba sna ga je pitala da joj kaže što se s njim dogodilo nakon savskog zatvora, ali joj on nije odgovorio i san se iznenada prekidao. To je bilo prirodno i logično, jer su Maričini snovi bili snovi i u njima su se, kao i u svim snovima, reproducirala znanja iz Maričnoga iskustva i stvarnog života.

A Nikicu cijeloga dana 5. prosinca 1954., ni u danima prije Ivicu nije podsjećalo ništa posebno. Zaljubljen u filozofiju, u koju je kao student druge godine dublje ulazio bio je zaokupljen Aristotelom i negdje 6. prosinca pred svitanje u snoviđenju mu se javio Ivica i za sebe mu rekao da mora ići iz Gospića na dosluženje vojnog roka. Nikica je u tom snu vidio Ivicu u odori partizanskog časnika i s njim jednog njegovoga prijatelja, također časnika, koji je s Ivicom navratio Ivičinoj kući na proputovanju kroz Gospić. I dok su se Ivica i Nikica zagrljeni ljubili na pragu kuće u stričevu hodniku, ispod koga je Ivica da nitko ne zna ostavio Nikici tisuću kuna kad je nakon dovršene vojne akademije i

dopusta u jesen 1944. odlazio od kuće. U snu se u dnu Nikičine duše razbuktao strah da će Ivicu nestati i da ga mora nestati, makar ga Nikica i u bocu sakrije. Taj je Nikičin san bio paničan i Nikičino uvjerenje da će mu brata nestati bili su sublimna nit cijelog Nikičinog sna i njegov lajtmotiv. I Nikica je, kao što je u svojim snovima i Marica pitao Ivicu što je s njim bilo nakon savskog zatvora, a Ivica mu je odgovorio da je iz savskog zatvora u Zagrebu otpremljen u logor Gradište i pri tom je snažan mentalni uskličnik, koji kao da je došao od nekoga trećega tko nije bio u materijalnoj spodobi, kao gromki unutarnji glas duha, upozorio Nikicu da se ne radi o Gradiškoj, i nakon toga Ivica je nestalo. Taj je mentalni uskličnik teško i nemoguće opisati riječima, jer on nije bio glas iz uobičajenoga govora, niti je došao ni iz čijih usta, nego se naprosto javio kao čvrsto uvjerenje i kao snažna mentalna opomena, kao snaga misli i jezgrovitost ideje, čiju pouzdanost i sigurnost nikakve empirijske i tzv. materijalne istine ne mogu demantirati i opovrgnuti. Nikica do tada nikad nije bio čuo za Gradište i nije znao da igdje s takvim imenom postoji naselje. Znao je za Gradišku i za veliki partizanski logor u njoj, ali ga je onaj gromki uskličnik upozorio da se o Gradiški ne radi. Zato je sutradan kad je analizirao svoj san zaključivao da je ime Gradište nesuvisli element koji je Bog zna kojom asocijacijom u san dolutao. Cijeli tjedan potom Nikica je u budnosti na svom licu osjećao tragove Ivičinih poljubaca, no dani su prolazili i opet se sve poravnalo u svakidašnje i u normalno...

Međutim, ljeti godine 1960. kad je Nikica nakon studija kao gimnazijski profesor filozofije radio u Gospiću jednoga je dana prelistavao novine i kao i obično čitao je samo naslove. Ali kad je preletio preko jednog naslova, koji mu nije govorio ništa, nešto ga je iznutra u njemu nukalo da se vrati tom naslovu, i kad se to nekoliko puta zaredom ponovilo, pod nekim čudnim diktatom iz Nikičine nutrine, odlučio je pročitati članak pod tim naslovom, i gle – da ne kažem čuda, u drugoj rečenici je pročitao „...Gradište kraj Kovina na obali Dunava...“ Nekoliko dana nakon toga Maricu je posjetio njezin gimnazijski kolega Mićo Alar, koji je bio mornarički časnik i za koga je Nikica znao da je dobar broj godina proveo ploveći Dunavom, pa ga je pitao je li ikada čuo za Gradište, a Mićo mu je odgovorio da je Gradište na Dunavu nedaleko od Kovina, i da je u njemu bio veliki logor nakon rata...

Nikada se poslije nije ništa čulo o Ivici, a Nikica se u ono mračno komunističko vrijeme nije usudio provjeravati svoj san.

Jesu li vijesti koje su iz komunističke šume stizale i koje su upozoravale nevine da se, tobože, ne plaše, jesu li one bile smišljena promidžba, kojoj je i Ivica nasjeo, ili su sve one nebrojene hrvatske žrtve bile posljedica individualnog zločina, koji je izmaknuo kontroli? Bilo kako bilo, s nekoliko stotina metara duge realacije od Križa do bolnice na komadiću Ivičine Kaniške ulice u Gospiću, na kojoj je u 27 kuća živjela 31 obitelj u drugoj polovici godine 1945. kad je već bio mir i kad je trebalo umuknuti oružje nestalo je 28 (dvadeset i osam!) osoba, a da se za njih ne zna ni kako, ni zašto. Među njima je bilo dosta mladića koji su jedva izišli iz djetinjstva i tada su nestali i oni dječaci s Ivičine „ruske kuglane“ čiji se ostaci još vide u drvarnici Ivičine kuće u Kaniškoj ulici: jedan čavao na stropnoj gredi, na kom je visjela kugla i na okolnim gredama zapisana imena dječaka i broj srušenih čunjeva.

Nikola BIĆANIĆ

ICEVCI

ANKICA KURELIĆ, PAZIN

GRGO RAGUŽ, DO

NATURALNA FOTOGRAFIJA

IVICA BIČANIĆ, GOSPIĆ

Maturalni razred Ivica Bićanića i svećenici s profesorima-sjede